

Вступ

ФРЕНК ҐЕРІ: «АРХІТЕКТУРА ПОВИННА ГОВОРИТИ ПРО СВІЙ ЧАС І МІСЦЕ, АЛЕ ПРАГНУТИ ПРИ ЦЬОМУ ДО ВІЧНОСТІ».

Архітектура, найбільш ранні зразки якої виконували лише одну-єдину функцію — захист від негоди, розвивається протягом усієї історії людства відповідно до різноманітних потреб багатьох її «користувачів». І перші примітивні оселі, і сучасні вежі зі сталі та скла демонструють велич людських зусиль і здобутків у створенні комфортного архітектурного середовища. А найвидатніші твори архітектури стають прикладами досягнення тонкої рівноваги між формою, функцією, конструкцією та естетикою.

Спочатку будинки зводили виключно як укриття, але згодом почали з'являтися більш складні споруди, призначені для релігійних обрядів. Саме до цієї категорії належать найдавніші зі збережених до нашого часу будівель. Найбільш ранні монументальні споруди, про які нам відомо, — цегляні храми (зигурати) та кам'яні гробниці (мастаби), — створили стародавні цивілізації в Месопотамії та Єгипті відповідно. Окрім цього, мешканці Месопотамії першими почали розвивати сферу містобудування. Вони також уважали, що «майстерність будівництва» — це святий дар, який дістався людині від богів.

Архітектура продовжувала процвітати, і в 30–15 рр. до н. е. римський архітектор та інженер Вітрувій написав трактат «Десять книг про архітектуру» (*De architectura libri decem*), який вважають першою книгою з теорії архітектури. Протягом тисяч років західні архітектори черпали знання саме з цієї роботи.

Людські потреби продовжують надихати архітекторів на інноваційні рішення. У цій книжці розповідається про багато визначних ідей, які були втілені протягом останніх чотирьох тисячоліть. Унікальна система перехресних посилань дає змогу побачити історію розвитку архітектури й розглянути деякі з найвизначніших робіт, стилів, матеріалів та елементів архітектури всього світу.

Стилі

ФРЕНК ЛЛОЙД РАЙТ: «АРХІТЕКТУРА — МАТІР МИСТЕЦТВА. БЕЗ ВЛАСНОЇ АРХІТЕКТУРИ НАША ЦИВІЛІЗАЦІЯ НЕ МАТИМЕ ДУШІ».

Упродовж певних періодів різні архітектурні стилі розвивалися та набували характерних і унікальних рис. На їхнє формування впливала ціла низка чинників, включно з рівнем розвитку технологій, доступністю матеріалів та уявою архітекторів. Культури змінювалися, зливалися з інши-

ми або, навпаки, віддалялися одна від одної, як було з давньогрецькою та давньоримською цивілізаціями. Іноді вони навмисно суперечили попереднім ідеям: пригадайте лиш реакцію постмодернізму на модернізм. Деякі стилі використовують цілковито нові підходи й методи, поки інші, як-от неокласицизм і неоготика, запозичують свої ідеї з минулого. Однак будь-який відроджений стиль відрізняється від початкового та відображає потреби і технології свого періоду. Деякі стилі досягали розквіту лише в певних місцях, наприклад, кхмерська архітектура або чиказька школа. Інші народжувалися в результаті ключових архітектурних інновацій чи як наслідок подорожей і пов'язаного з ними культурного обміну — саме так виникла мавританська архітектура. Одні стилі отримували назву набагато пізніше після їхньої появи (Ренесанс), а інші — одразу після виникнення (бруталізм). Хоча стилі з часом перетинаються, загалом вони допомагають прояснити історію архітектури. У цьому розділі в хронологічному порядку (наскільки це можливо) описано багато найважливіших архітектурних стилів.

Будівлі

АЛВАР ААЛТО: «КІНЦЕВА МЕТА БУДЬ-ЯКОГО АРХІТЕКТОРА ... СТВОРИТИ РАЙ. КОЖЕН БУДИНОК, КОЖЕН ТВІР АРХІТЕКТУРИ ... МАЄ БУТИ ПЛОДОМ НАШОГО ПРАГНЕННЯ ПОБУДУВАТИ РАЙ ДЛЯ ЛЮДЕЙ НА ЗЕМЛІ».

Архітектура — це суміш мистецтва та науки, що використовує доступні ресурси й навички. Виникла вона як відповідь на людську потребу в житлі та місці для поклоніння. З розвитком різних культур накопичувалися знання та практичні вміння, виникали традиції, які поширювалися та вдосконалювалися, — так і сформувалося те, що нам сьогодні відоме як архітектура. У цьому розділі ми розглянемо 50 найбільш значущих і шанованих архітектурних робіт різних часів і з різних куточків світу, багато з яких уперше представили ключові ідеї, матеріали, форми або технології. Стародавні архітектори досягали результатів завдяки методу спроб і помилок, а з плином часу їхні теорії та практичні досягнення, успіхи й невдачі ставали уроками для наступних поколінь архітекторів, у результаті чого архітектура розвивалася в різноманітних і динамічних напрямках. Кожна робота, описана в цьому розділі, — це важлива для історії архітектури будівля чи споруда, яка поєднала в собі новітні матеріали й методи. Також тут приділено увагу майстерності архітекторів, їхнім цілям та інноваціям.

Елементи

ЗАХА ХАДІД: «Я НЕ ДУМАЮ, ЩО АРХІТЕКТУРА — ЦЕ ТІЛЬКИ ДАХ НАД ГОЛОВОЮ, ВСЬОГО ЛИШЕ ЗВЧАЙНІСІНЬКЕ УКРИТТЯ. АРХІТЕКТУРА МАЄ ЗАХОПЛЮВАТИ, ЗАСПОКОЮВАТИ, НАШТОВХУВАТИ НА ДУМКУ».

Основу архітектури складають її елементи або складові частини, до яких належать балкони, арки, вежі, сходи, аркади, внутрішні дворики й колони. Деякі елементи нетипові або їх використовували тільки в певних типах будівель, наприклад, базиліках або мінаретах, тоді як інші — вікна та двері — наявні майже всюди. Усі елементи можна розглядати з точки зору моди, місцевих уподобань, доступності матеріалів, релігійних вимог, кліматичних умов, актуальних законів і сучасних технологій, а також індивідуальних ідей конкретного архітектора. Деякі елементи дуже схожі між собою, але різняться у вираженні, як-от куполи соборів Санта-Марія-дель-Фйоре у Флоренції, Святої Софії у Києві або мавзолею Тадж-Махал в Агрі, чи шпиль Кельнського собору, Крайслер Білдінг в Нью-Йорку і храму Саграда Фамілія в Барселоні. Усе це наочно показує, що кожен архітектурний елемент — це складне поєднання дизайну, витоків, різних впливів, винаходів і практичних аспектів.

Матеріали

ЛЮДВІГ МІС ВАН ДЕР РОЕ: «АРХІТЕКТУРА ПОЧИНАЄТЬСЯ ТОДІ, КОЛИ ВИ ОБЕРЕЖНО СТАВИТЕ ОДНУ ЦЕГЛИНУ НА ІНШУ».

Перелік матеріалів, які використовують в архітектурі (від глини до мармуру, від цегли до бамбука, від каменю до сталі та від бетону до карбону вуглеволокну) розширюється у міру зміни людських запитів, а також відповідно до прогресу технологій та інженерії. У цьому розділі ми розглянемо архітектурні можливості, які стають реальними завдяки застосуванню різних матеріалів — основних, як-от камінь або деревина, і тих, що трапляються як окремі елементи будівель і споруд, як-от скло чи плитка. Одні матеріали застосовують постійно вже багато тисячоліть, інші в певний момент вийшли з ужитку, а деякі винайдені зовсім нещодавно. Розглянемо приклади, де і як застосовували ці матеріали, а перехресні посилання допоможуть вам знайти додаткові приклади.

Як користуватися цією книжкою?

Книжку розділено на чотири частини, які описують ключові складові архітектури: стилі, будівлі, елементи й матеріали. Частини впорядковані хронологічно, але читати їх можна в будь-якому порядку.

Перехресні посилання внизу кожної сторінки скеровують читача до того чи іншого розділу; також стисло подано головні досягнення і факти з біографій архітекторів.

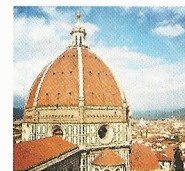
172 ЕЛЕМЕНТИ

Купол

ПОВІДНІ АРХІТЕКТОРИ: СІНІО ДІ БРИГІЕЛЛО • МІГАРЕЛО БЕРГАСІ • ПІЕТРО ГІАЧЕ • ТІМОТІ АСЛА ВОНІР • РІЧАРД СМІТТЕРС • ФІЛІП

Купол — найчистіший і найпростіший, але найважкий у реалізації елемент архітектури: він повинен витримувати власну вагу, а також вагу всієї конструкції в момент найбільш навантаженого стану.

Найвідомішим куполом вважають купол собору Святої Софії в Константинополі. У XVIII столітті купол собору був знищений під час землетрусу і був відновлений у формі купола з позолоченою ланцюговою структурою купола в еклектичному стилі. Дві тисячі років тому давньогрецькі архітектори винайшли купол, який дозволяв будувати великі закриті простори.

Санта-Марія-делла-Сальте'рета, Рим, Італія, 1744-1844 рр., Філіппо Тальцані

ДІАГНОСТИКА: 10 ІОНІАНСЬКИЙ, 17 ГРЕКОСАРМАТСЬКИЙ, 20 ПАМІНАЛЬНИЙ, 22 ПОМАНІАНСЬКИЙ, 26 ІОНІАНСЬКИЙ, 28 САНТІ-МАРІЯ-ДЕЛЛА-САЛТЕ'РІТА

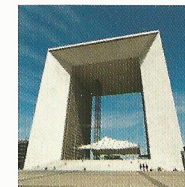
ЕЛЕМЕНТИ 173

Арка

ПОВІДНІ АРХІТЕКТОРИ: ЕДУАРД ПАВІСЬ • ШАРЛЬ ЖИГО • ЮХАН ОТО ФОН СІРЕНСЕН • СІМОН ДІ КАРАЛЛО • ЕНРО САРДІНІ

Арки — це великі висувні, які підтримують дах і надають стійкості в разі похилого. Вони використовують різноманітні матеріали, такі як камінь, бетон, сталь тощо.

Арка складається з двох колонок, які підтримують горизонтальну перекладину. Найбільш ранні арки були зроблені в Месопотамії і були зроблені з глини. У пізніших арках використовують камінь, який дозволяє будувати більші арки з меншою вагою.

Санта-Марія-делла-Сальте'рета, Рим, Італія, 1744-1844 рр., Філіппо Тальцані

ДІАГНОСТИКА: 10 ПАМІНАЛЬНИЙ, 18 ПАМІНАЛЬНИЙ, 20 ПАМІНАЛЬНИЙ, 22 ПАМАНІАНСЬКИЙ, 26 ІОНІАНСЬКИЙ, 28 САНТІ-МАРІЯ-ДЕЛЛА-САЛТЕ'РІТА

Повідні архітектори

Головне

Перехресні посилання до стилів, будівель і матеріалів

Архітектор і локація | Дата спорудження

Вілла Ротонда

АНДРЕА ПАЛАДИО ВЕНЕЦІЯ, ІТАЛІЯ

Вілла Ротонда — велика, симетрична у плані будівля архітектора Андреа Паладіо (1518-1580), дизайном якої він керував у Венеції та в селі Ротонда в Паданні (1565-1591). Вілла Ротонда — це велика, симетрична у плані будівля, яка складається з чотирьох фасадів, кожен з яких має портик з колонами, і чотирьох квадратних внутрішніх двориків.

Інші важливі споруди
Вілла Барбара, Венеція, Італія, 1568-1580 рр., Андреа Паладіо
Вілла Ротонда, Венеція, Італія, 1565-1591 рр., Андреа Паладіо
Вілла Массіа, Венеція, Італія, 1570-1580 рр., Андреа Паладіо

АНДРЕА ПАЛАДИО
Андреа Паладіо народився в 1518 році в селі Ротонда, Італія. Він працював в архітектурній майстерні Ротонди в Венеції, потім в Римі, де він працював над реставрацією Ротонди в селі Ротонда, і в Венеції, де він працював над реставрацією Вілла Ротонда. Він працював над реставрацією Вілла Ротонда в Венеції, Італія, 1565-1591 рр.

РЕЦЕНЗІЯ: 26 ІОНІАНСЬКИЙ, 28 САНТІ-МАРІЯ-ДЕЛЛА-САЛТЕ'РІТА

КОЛІЯ: 172 ПАМАНІАНСЬКИЙ, 177 ІОНІАНСЬКИЙ, 185 ІОНІАНСЬКИЙ, 192 САНТІ-МАРІЯ-ДЕЛЛА-САЛТЕ'РІТА

Інші важливі споруди | Перехресні посилання до стилів, елементів і матеріалів

СТИЛІ

ДАВНЬОЄГИПЕТСЬКИЙ 12 • МЕЗОАМЕРИКАНСЬКИЙ 13 • ДАВНЬОГРЕЦЬКИЙ 14
• БУДДІЙСЬКИЙ 15 • ДАВНЬОРИМСЬКИЙ 16 • ВІЗАНТІЙСЬКИЙ 17 • ЯПОНСЬКИЙ
18 • ІНДУЇСТСЬКИЙ 19 • ІСЛАМСЬКИЙ 20 • КАЛІНГА 21 • МАВРИТАНСЬКИЙ 22 •
КХМЕРСЬКИЙ 23 • РОМАНСЬКИЙ 24 • ГОТИЧНИЙ 25 • РЕНЕСАНС 26 • МОГОЛЬСЬКИЙ
27 • ПАЛЛАДІАНСЬКИЙ 28 • БАРОКО 29 • РОКОКО 30 • НЕОКЛАСИЦИЗМ 31 •
НЕОГОТИЧНИЙ 32 • ШЕЙКЕРИ 33 • ЧИКАЗЬКА ШКОЛА 34 • «МИСТЕЦТВА І РЕМЕСЛА»
35 • МОДЕРН 36 • МОДЕРНІЗМ 37 • ОРГАНІЧНА АРХІТЕКТУРА 38 • ФУТУРИЗМ 39
• ЕКСПРЕСІОНІЗМ 40 • НЕОПЛАСТИЦИЗМ 41 • ІНТЕРНАЦІОНАЛЬНИЙ 42 • БАУГАУЗ
43 • АР-ДЕКО 44 • АРХІТЕКТУРА ГЕОДЕЗИЧНИХ КУПОЛІВ 45 • БРУТАЛІЗМ 46 •
ПОСТМОДЕРНІЗМ 47 • МІНІМАЛІЗМ 48 • ХАЙ-ТЕК 49 • СТІЙКА АРХІТЕКТУРА 50 •
ДЕКОНСТРУКТИВІЗМ 51

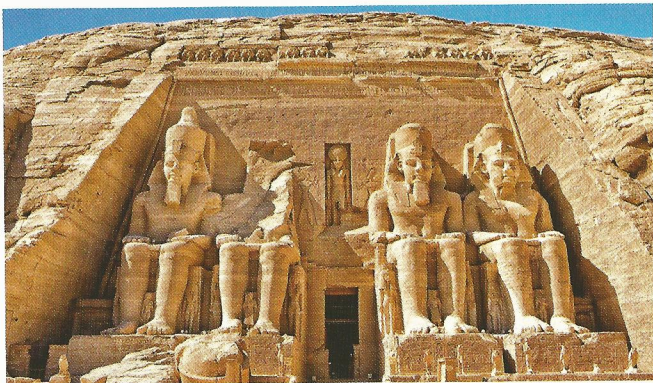
Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

Давньоєгипетський

ПРОВІДНІ АРХІТЕКТОРИ: ІМХОТЕП • ХЕМІУН • ІНЕНІ • СЕНМУТ
• АМЕНХОТЕП, СИН ХАПУ

Хоч достеменно невідомо, для кого насправді будувалися пам'ятки в Стародавньому Єгипті — для мертвих чи для живих, — велику увагу єгиптяни приділяли передусім тому, щоб ці пам'ятки гармонували з навколишнім ландшафтом.

У періоди Старого й Середнього царств Стародавнього Єгипту (бл. 2600–1800 рр. до н. е.) піраміди слугували гробницями для тодішніх фараонів. Найвеличнішою серед них була піраміда Хеопса в Гізі, побудована для фараона Хуфу приблизно в 2589–2566 рр. до н. е. Своєю формою вона неначе «тягнулася» до богів, демонструючи владність над усією навколишньою землею. Ці піраміди — споруди неймовірних масштабів — збудовані з високою точністю: деякі камені підігнані так щільно, що між ними неможливо просунути лезо ножа. Блоки скріплювали будівельним розчином, а цілі споруди, верхечки яких були вкриті золотом, обкладали білим вапняком. Усередині пірамід розташовувалися царські похоронні камери, до яких можна було дістатися вузькими проходами.

Єгипетські храми пройшли шлях від невеликих святилищ до значних комплексів, а в період Нового царства (бл. 1550–1070 рр. до н. е.) храмами ставали величезні кам'яні споруди, що склалися із залів і двориків. Прикладом такого комплексу є два масивні скельні храми Абу-Сімбел, висічені на схилі гори в XIII ст. до н. е. в честь Рамсеса II (бл. 1303–1213 рр. до н. е.) та його королеви Нефертарі (пом. 1255 р. до н. е.). Головний храм відомий своїми чотирма колосальними статуями Рамсеса II, а також меншими статуями його матері, дітей і дружини Нефертарі.

ГОЛОВНЕ

Найдавніші монументальні твори архітектури в Стародавньому Єгипті були зроблені зі сирцевої цегли, землі й деревини, але згодом споруди почали будувати з каменю: він став основним будівельним матеріалом приблизно 2670 р. до н. е. Поряд із гробницями та храмами зводили монументальні фортеці з фортів і замків, яким у своєму дизайні вдалося зберегти елегантність і симетричність релігійних споруд.

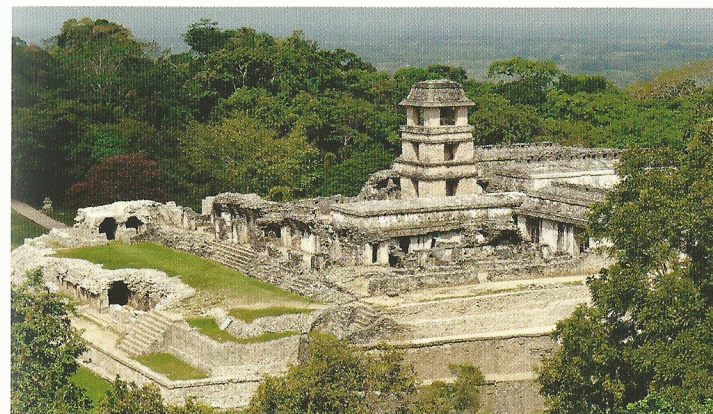
Храм Абу-Сімбел, архітектор невідомий, бл. 1264 р. до н. е., губернаторство Асуан, Нубія, Єгипет.

2670 р.
до н. е.
—
336 р. н. е.

Мезоамериканський

ПРОВІДНІ АРХІТЕКТОРИ: НЕВІДОМІ

2000 р.
до н. е.
—
1519 р. н. е.

Палац, руїни Паленке, архітектор невідомий, VII–VIII ст. н. е., Чіапас, Мексика.

3000 років до того, як європейці «відкрили» Америку, у Північній, Центральній і Південній Америці вже існували розвинуті суспільства.

Ще задовго до приходу іспанських завойовників у XVI ст. численні цивілізації заснували власну мезоамериканську (доколумбову) архітектуру для різноманітних цілей і потреб. Хоча їхні знання з астрономії та інженерії були обмеженими, споруди й будівлі часто вирівнювалися за астрономічними міркуваннями або за напрямками світу. Значна частина архітектури розвивалася завдяки культурному обміну. Наприклад, ацтеки чимало чого запозичили з ранньої архітектури мая.

Багато корінних культур Мезоамерики будували цілі міста, включно з монолітними храмами й пірамідами, які прикрашали декоративними різьбленими тваринами, богами й королями. Судячи з усього, розташування цих міст мали міфологічне й символічне значення. Більша частина міст мала центральні площі з урядовими

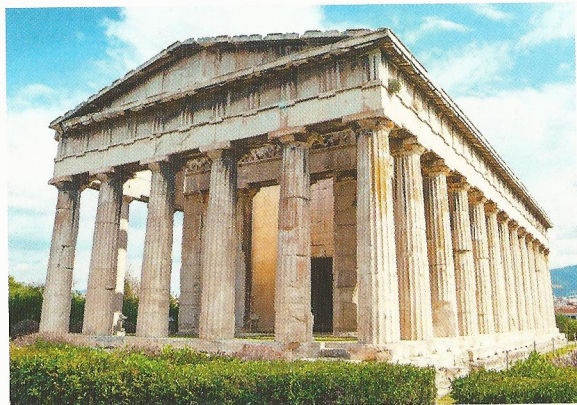
будівлями й храмами, а також громадські майданчики на піднятих платформах для гри в м'яч, яку ацтеки називали тлатчтілі. Піраміди народів Мезоамерики були переважно східчастими. Як похоронні камери їх, імовірно, не використовували. Проте на вершині цих пірамід стояли храми, які мали важливе релігійне значення. Багато найвідоміших пірамід розташовані у Мексичі, як-от Піраміда Сонця та Піраміда Місяця (обидві бл. 200–50 рр. н. е.) у Теотіуакані; Піраміда Кукулькана (бл. 600–1000 рр. н. е.) у Чичен-Іці; та найбільша піраміда з усіх у Новому Світі — Велика піраміда Чолулі (бл. 300 р. до н. е. — бл. 900 р. н. е.).

ГОЛОВНЕ

Палац Паленке — комплекс з'єднаних між собою будівель і дворів — будувало кілька поколінь як королівську резиденцію та адміністративний центр. Він складався з дванадцяти будинків, двох дворів і квадратної вежі на чотирьох рівнях, що височила над комплексом. А позаду палацу проходив акведук, по якому пливув невеличкий струмок.

Давньогрецький

ПРОВІДНІ АРХІТЕКТОРИ: ІКТІН • КАЛЛІКРАТ • КАРПІОН • ПАРМЕНІОН
• ФЕАК • ФІДІЙ • АЕЛІЙ НІКОН • ЛІБОН • САТИР

Храм Гефеста, архітектор невідомий, бл. 449 р. до н. е., пагорб Аґорайос Колонос, Афіни, Греція.

Розквіт давньогрецької культури на материковій частині Греції, на Пелопоннесі й на островах Егейського моря припав на період між 850 р. до н. е. та 600 р. н. е.

До IV ст. до н. е. грецькі архітектори й каменярі розробили систему правил для всього будівництва, відому як ордері. Їх найлегше розпізнати за трьома типами колон. Дорична колона доволі міцна, але зовні нічим особливим не вирізнялася; іонічна колона має більш стрункі пропорції з чотирма схожими на сувій завитками по кутах капітелі; найбільш витончена — коринфська колона, яку часто прикрашали різьбленим листям аканта й чотирма суволями, листям лотоса чи пальми.

Загалом грецька архітектура здавалася непоказною. Особливою, ба навіть унікальною її робили складні скульптурні оздоби, що з'являлися на капітелях колон і фронтонах, у фризах, метопах і тригліфах,

а також у вигляді статуй. Усі ці елементи були пофарбовані в яскраві кольори.

Найважливішими будівлями у греків були храми й театри, яким було характерне дивовижне поєднання оптичних ілюзій і виважених пропорцій. З 550 до 404 рр. до н. е. на скелястому пагорбі в Афінах побудували Акрополь. Парфенон, Пропілеї, Ерехтейон і храм Ніки Аптерос — усі ці споруди, розташовані там, — вершина грецьких архітектурних досягнень. Парфенон, який був завершений 432 р. до н. е., витриманий у доричному співвідношенні 9:4, але також має іонічні риси. На відміну від більшості грецьких храмів, які мають шість мармурових опорних колон на передньому фасаді, Парфенон має вісім. Загалом храм налічує 47 колон, кожна заввишки понад 10 м і з невеликою параболічною висхідною кривою, що допомагала відводити воду й захищала від землетрусів.

850 р. до н. е.
—
600 р. н. е.

ГОЛОВНЕ

Іпподам Мілетський (498–408 рр. до н. е.) — давньогрецький архітектор, якого зазвичай вважають основоположником системи містобудування, розділяв місто з допомогою паралельних вулиць на декілька зон (кварталів), кожна з яких була відведена під громадські простори, ринки тощо. Інші давньогрецькі архітектори дотримувалися ордерів у плануванні й побудові громадських, сакральних і приватних споруд.

Буддійський

ПРОВІДНІ АРХІТЕКТОРИ: НЕВІДОМІ

570
р. до н. е.

Буддійська архітектура розвивалася на Індійському субконтиненті протягом IV–II ст. до н. е. і поширилася спочатку в Китаї, а потім далі по всій Азії.

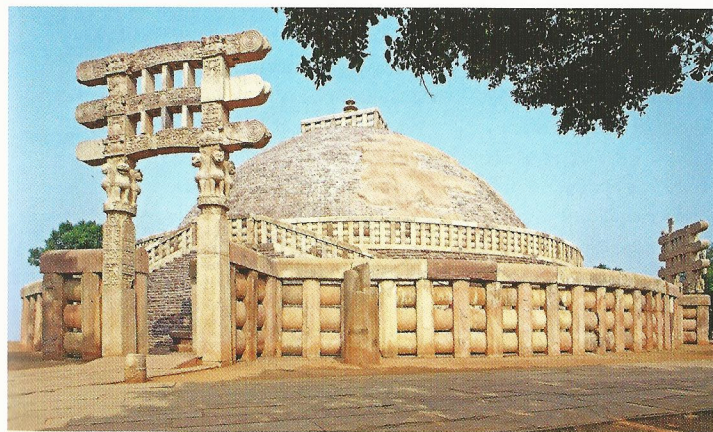
Індійський імператор Ашока (правив бл. 265–236 рр. до н. е.) вважав буддизм способом об'єднання свого величезного регіону, тому наказав будувати ступи на всій території імперії. Ступа (зі санскр. — «купа землі») — куполоподібна споруда з різноманітними реліквіями всередині, яку використовували як місце для медитації на честь Будди. Ступи, куполи яких символізували безмежний простір неба, стали місцями паломництва й поширення буддизму: саме цього й прагнув досягти Ашока. Поруч зі ступами, а також у місцях основних подій у житті Будди, будували вігари — буддійські монастирі.

Найдавніші збережені ступи, оточені з чотирьох сторін світу складними кам'яними брамами (торанами), розташовуються в невеликому індійському селищі

Санчі. Проте найбільш монументальна буддійська ступа, яка збереглася до наших днів, міститься у храмовому комплексі Боробудур на острові Ява, що в Індонезії (IX ст. до н. е.). Вона складається з великої центральної ступи, що стоїть на вершині дев'яťох терас, навколо яких розкидано багато менших ступ. Коли буддизм почав поширюватися в Непалі, Тибеті, Японії, Шрі-Ланці, Таїланді, Кореї, Китаї і М'янмі, архітектурі вдалося не лише зберегти деякі риси найдавніших індійських споруд буддійського стилю, а й набути різноманітних місцевих особливостей. Наприклад, пагода — це лише прототип індійської ступи.

ГОЛОВНЕ

Із буддійською архітектурою пов'язані три типи споруд: ступи, вігари та чайт'ї (святинища або молитовні зали, які пізніше стали називати храмами). Серед найважливіших буддійських храмів — храм Хейнса (Храм відображення в спокійному морі) у Кьонсані, Південна Корея; храм Ват Арун (Храм світланку) в Бангкоку, Таїланд; і храм Джоканг у Тибеті.

Ступи Санчі, архітектор невідомий, III ст. до н. е. — бл. 100 р. до н. е., Мадг'я-Прадеш, Індія.